

CSONTOS JÁNOS
Arcok, emlékek, keringők

Turcsány Péterről, Marafkó Lászlóról
 és Bíró Gergelyről

Megszabadulhatunk-e ifjúkori önarcképünktől? (S kell-e megszabadulnunk tőle?) A költőnek ezt a tükröt a zsenigéi jelentik. Az én zsenyémet egy gyors átszállás után szerencsére elvitte a bánrvevei személyvonat. Még éve-kig sirattam őket, de Isten útjai kifürkészhetetlenek: velem ilyen módon akart jót tenni. Néha eszembe jut a vonattakarító, amint rábukkan az anonim mappára. Mit gondolhatott? Gondolt-e valamit? S egyáltalán: kell-e bármit is gondolnunk mindenkori zsenyéinkről?

*

Turcsány Péter a hatvanadik születésnapjára megjelent kötetében gondolt egy nagyot, és újabb versei mellé odaszerkesztette kallódó zsenyéit és töredékeit is. E fiatalkori írásai 1967 és 1973 közül valók: egy húsz év körüli ember tollpróbálgatásai. Érettebbek annál, mint amit az életkor alapján feltételezni lehetne, de meg sem közelítik az öszülő halántékú férfikor opuszait. Ráadásul az a gyanúm, hogy a hatvanéves itt-ott belejavított a húszévesbe. Ehhez joga van, még ha nincs is már közös sejtjük, mert az nyolcévénként kicserélődik. Persze az olyan töredékeken, mint a „Betonutak pajzsát a Nap aranyozza”, vagy hogy „Minden múlt kiközösít / rám süti: élek” – nincs mit retusálni. E zsenyéikben már ott a jövődó poeta doctus, a verstan szerelmese is. (Lírai levélváltása Szepes Erikával fölöttébb izgalmas.) Az a költő mozgolódik itt, aki aztán a *Mázsa és pehely* kötetben teljes vértetben megmutatkozott.

Furcsa költői képlet a Turcsányé: minden tud, amit a magyar nyelven írott versről tudni lehet és érdemes, mégis időről időre szétveri a kézenfekvő tökélyt. Avantgárd nosztalgia? Inkább a lélek folyamatos háborúsága. Nem áll jól neki a problémamentes klasszicizálás: folyton kikandikál a forma falanxa mögül. Elképesztően széles a költői repertoárja: a kissé megemelt alkalmi versezetektől a létfilozófiai költeményekig. Az ő esetében rendre a pillanat szüli a művet, mégis ott lebeg fölöttük valami időtlen homály, ami csak két-ezer méteres tengerszinti magasság fölött szokott ráülni a tájra és a lélekre.

Elfogult vagyok vele, hiszen egy pár év előtti tavaszon, filmkamerák társágában, együtt jártuk Erdélyt. Wass Albert nyomát kutattuk, s az elrománosodott Mezőséget találtuk. Akkor tapasztalhattam meg, őt álló

napon keresztül: Péter a hétköznapiakban is olyan hőfo-kon lángol, mint a verseiben. Nála tehát mű és személyi-ség egysége: adottság. Egy-egy versben új költészetek lehetőségét villantja meg, de jószereivel egyet sem visz végig. Úgy hiszem, ez már így is marad. És ez így van jól: csalódnék benne, ha egyszer hirtelen másképp volna.

(Turcsány Péter: *Arc és lélekzet. Kráter Kiadó, 2011*)

*

Elfogult vagyok Marafkó Lászlóval is: hosszú éveken át együtt szerkesztettük a Magyar Nemzetet. Pontosabban a főnököm volt: én egy rovatért feleltem, míg ő olvasószervezőként az egész lapszámért. Nem tudok elképzelni nála pedánsabbat és kulturáltabbat e poszton – ahogy az egy volt Eötvös-kollégistától el is várható. Epigrammaszerű sorozatai – *Észsömör; Helyben a világ* – e mostoha sorsú műfaj klasszikusai.

Prózaíróként csak sokkal később ismertem meg, s ez merőben az én hibám. Kisregényei izgalmas időket idéznek: a hatvanas éveket vagy éppen Martinovics örök jelenidejét. Mindig azokat, ahol az értelmiségi ember válságba jut, válaszut elé kerül. A *Búcsúregényt* kulcsregénynek tartom. Marafkó stílusa pontos és fanyar, világlátása többnyire kiábrándultnak hat, de a keserű pohár alján mindig ott csillog a remény.

Az *Egyszervoltak* kötet novellái is hű korrajzok: ezúttal jobbára az ezredforduló környékéről. Írónk csak lát-szólag realista: nem is tagadja vonzódását a groteszkhez, sőt az abszurdhoz. Az ő olvasatában ez az egész kor groteszk és abszurd, s mi tagadás: nehéz vele vitatkozni. Kedvenceim – a kötet vége táján – örkényi nivón állnak; mégis egy olyan művéről hadd emlékezzek meg itt, amely nem ebben a kötetben olvasható, hanem a remek balaton-füredi periodikában, a *Tempevölgyben*. E novellájában egy vietnami árus és egy volt vietnami haditudósító foly-tat párbeszédet. (Marafkó a hetvenes években kétszer is részletetett e kalandban.) Az árus tört magyarsággal puló-vert akar eladni, a vevő a történelem megidézésének kísérletével az ifjúság iránti nosztalgiát szítja. Tökéletesen elbeszélnek egymás mellett, hűen jellemezve a közelmúlt törékenységét: ahogy a XX. század lassan régmúlttá válik a XXI. század számára. Ha Marafkó csak ezt az egy írást veti papírra, már akkor sem élt hiába, az „egyszervoltak” önkéntes krónikásaként.

(Marafkó László: *Egyszervoltak. Anonymus Kiadó, 2010*)

*

Ha Marafkó László mindennek kicsit utána van már, és ebből az életérzésből kreál összetéveszthetetlen hangulatú prózavilágot, Bíró Gergely mintha még mindennek

előtte volna. Holott veterán szerkesztőnek számít: évek óta válogatja például *Az év novelláit* – prózaírónak mégis tüntetően fiatal; még innen a krisztusi koron. Ezt a helyzetet és e feladatot lehet megtermékenyítőnek is képzelni, ám ugyanakkor blokkolhatja is a kreatív kedvet: hivatalból olvasni minden elbeszélést, ami több tucat folyóiratban megjelent és szóba jöhet egy tallózó antológiában, egyszerre ritka kiváltság és halmazati büntetés. Bíró Gergely mintha azzal védekezne a sok hatás (s a sokkhatás) ellen, hogy visszaréved az elvesztett – vagy el sem vesztett – ártatlanság korába. Ez a generációs eszmélés a letűnt évezred utolsó esztendeire esett (ami jobb volt, mint a legjobb szocializmus, de rosszabb, mint a legrosszabb kapitalizmus), amikor a saját hadakozásaikkal elfoglalt rendszerváltó nemzedékek nem kínáltak semmiféle számottevő életprogramot a sorjázó Julien Soreleknek, akik jobbára már akkor elveszítették illúzióikat, mielőtt szert tehettek volna rájuk. Illyés Gyula a híres epigrammájában annak idején (az osztályeredet vulgármarxista determinizmusa ellen lázadva) azt írta: nem az számít, öcsém, honnan jöttél, hanem hogy hová mész – ez a generáció viszont már azon tűnődik: vajon megünn-e egyáltalán valahová?

Literátor ismerősöm nemrégiben arról panaszkodott: unja már a sok nemzedéki eredetlegendát. Elszánt prózafogyasztóként is tele a hócipője azzal, hogy mindegyik, az irodalom kapuján kopogtató írópalánta jön a saját kamaszkorával, s ezek a halovány beat-utánérzések úgy hasonlítanak egymásra, mint egyik kilométertábla a másikra. Ellenszegültem a véleményének. A dömpingérzet szerintem a posztmodern blöff csúfos bukása miatt van. Ennek ellenhatása most a fokozott történetmeselési kényszer. Még a posztmodern próféták is visszatértek a régi ösvényre, bár a mese többek között épp őmiattuk nem lesz már soha a régi. Ez persze lehet jó és termékeny fejlemény is. Nemkülönb az, hogy egy egészséges arányérzékkel rendelkező kor a maga természetességével tesz majd zárójelbe egész érdektelen írói életműveket, amelyek nem kis részben ama gyávaságból jöttek létre, hogy a hivatásos szövegvirtuózok nem kívántak fölösleges konfliktusokat vállalni azáltal, hogy a zavaros rendszerváltás korának krónikásaivá szegődnek. Most persze boldog-boldogtalan mesél – az is, akinek ehhez nincs még elegendő életanyaga. Semmi gond ezzel: épp a posztmodern szabadította fel a kulturális hagyományt mint ihlető forrást – ezért lehetünk tanúi például a történelmi regény reneszánszának (ami persze csak távoli rokona a klasszikus történelmi regénynek). Az ifjúkori önarcképekkel sincs probléma; feltéve, hogy az ugródeszkáról való elrugaszkodást valóban követi ugrás.

Bíró Gergely novellái és kisregénye többek szárnypróbálgatásnál, noha rá is igaz, hogy a könnyes iróniával fölskiccelt ifjúkor, a pattanásos kamasz téblábolásainak bizonyára hű megidézése feltehetően csupán gyakorlóterep. Az oroszlánkormök megmutatására szolgáló debütáló kötetnek jó érzékkel azt a címet adta: *Oroszlánkeringő*. Már vannak olyan törekvései, hogy ezt a formálódó írói pályát távlatba helyezze – olykor kifejezetten madártávlatba. A beszélő személytől való eltávolodás igénye – még ha ez a próza leplezetlenül önéletrajzi természetű is – szemlátomást jelen van, de iróniája nem a kötelező posztmodern kellék már: inkább megbocsátó humorba pácolt részvét. Ez segíti a történetmondó divatnak való finom ellenszegülésben is, amikor fogalmazásmódja az esszéhez közelít. Nem a szerep keresi a szerzőt, hanem a szerző a szerepét. Bármilyen legyen is majd ez, egy meglepően kiérlelt stílus járul hozzá. Szentmártoni János szerint Bíró a nemzedékének egyik legégyénibb stílusú alkotója, prózája költői próza – ezek szerint ez onnan nézvést is nagyjából így látszik. Ez az öntörvényűség jelenti a veszedelmet is: ha egyszer kilép a zenekaralapítások, idéltlen szerelmek, koncertlátogatások és a pályakezdő értelmiségi kötelező nyavalygásainak témaköréből – vajon mire lesz használható ez a könnyed íráskészség, a gördülékeny stíl, az istenáldotta tehetség?

Ami biztató: az őszintesége. Hogy a legkevésbé sem generációspecifikus kamaszélmények itt nem stilizáltak: a szerző a kínos kudarcokat is rögzíti. Volt kritikusa, aki a lelki történések túlexponáltságáról és az egyedül vagy falkában megélt emelkedettség vagy csalódás érzéséről értekezett Bíró Gergellyel kapcsolatban – én ezt egyszerű nemzedéki életérzésnek (Nirvana-nosztalgianak?) nevezném. De ebben a közegben körülírni az egyént: nem egyszerű feladat; évszázadok óta kísérleteznek vele az írók. Valóban: a férfivá érés, a beavatás folyamata az egyik legmakacsabb prózai toposz; bajos e tárgykörben újat mondani. De nem is szükséges: csupán igazat kell mondani róla. Bíró Gergely ezt például az összetéveszthetetlen ezredvégi színhelyek felsorakoztatásával éri el, amelyek szinte generálják az összetéveszthetetlen ezredvégi helyzeteket. A felnőtté válás kapujában egyelőre megtorpan – én már igazán arra vagyok kíváncsi, azon a térfélen mi történt. Ez a fertály lehet még érdekesebb, de lehet érdektelen is. Író legyen a talpán, aki – ezen a nívón – képes és bátor e dezillúziós terepről, a mi közös XXI. századunkról is hitelt keltően beszámolni.

(*Bíró Gergely: Oroszlánkeringő. Magyar Napló Kiadó, 2010*)